

OCHRANA KLÍMY OČAMI SLOVENSKEJ VEREJNOSTI

Kvalitatívny prieskum názorov slovenskej verejnosti o otázkach zmeny klímy a klimatických politikách metódou focus groups v ôsmich krajských mestách SR

jún 2022

Výber hlavných zistení

Slovenská
klimatická
iniciatíva

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

actly
think - know - act

2050
INSTITUT+

K PRIESKUMU

- Metóda: 8 dvojhodinových diskusií typu „focus groups“ v 8 krajských mestách Slovenska so vzorkou 58 respondentiek/respondentov, rôznorodej z pohľadu veku, pohlavia, miesta bydliska a vzdelania
- Cieľ: sonda do názorových a myšlienkových prúdov, ktoré k otázkam klimatických zmien a politík v slovenskej verejnosti existujú, obraz o ich motívoch a argumentačných líniách, ktorými tieto názory ľudia podporujú
- Realizátor: Actly, s.r.o.
- Čas: jún 2022
- Zadávatelia: Slovenská klimatická iniciatíva, Friedrich Ebert Stiftung, zastúpenie v Slovenskej republike
- Odborná podpora: Institut 2050 – Jan Krajhanzl, Tomáš Chabada (dizajn scenárov diskusií, konzultácia zberu dát a formulácie výskumnej správy, interpretácie a medializácie výsledkov)

7 HLAVNÝCH ZISTENÍ

1. KLIMATICKÉ ZMENY: ZAŽÍVAME UŽ „NA VLASTNEJ KOŽI“
2. NAŠE POCITY ZO ZMENY KLÍMY: OBAVA, MIESTAMI BEZMOCNOSŤ
3. DOPYT PO RIEŠENIACH
4. NEDÔVERA A KRITIKA VOČI ROZHODOVATEĽOM, SPOCHYBŇOVANIE OPATRENÍ
5. NEDOSTATOK ZROZUMITEĽNÝCH INFORMÁCIÍ
6. ROZHODUJÚCI FAKTOR: FINANČNÁ DOSTUPNOSŤ
7. NA ČO APELOVAŤ A AKO: „BUDÚCNOSŤ NAŠICH DETÍ, ZDRAVÝ ŽIVOT A NAŠU PRÍRODU SI PRED DOPADMI KLIMATICKEJ KRÍZY OCHRÁNIME.“

1. KLIMATICKÉ ZMENY: ZAŽÍVAME UŽ „NA VLASTNEJ KOŽI“

Pojem „zmena klímy“ nie je už pre bežného človeka ani odborný výraz, ani mediálne módné spojenie slov. Ľudia si ho osvojili na pomenovanie javu, ktorý poznajú nielen sprostredkované, ale aj z osobnej skúsenosti – zmenou cyklu ročných období, úbytkom snehu na lyžovačku či pri pestovaní plodín v záhradkách. Spochybňovanie prejavov klimatickej zmeny sa už „nenosí“.

Prejavy zmeny klímy v živote

- výkyvy počasia
- atypické prejavy ročných období
- sucho v prírode: les, lúky, trávniky
- neúroda v záhrade: skoré teplo, mrazy, sucho privalové dažde
- zdravotný stav, hlavne u starších a alergikov

Tieto javy si ľudia spontánne spájajú s fenoménom klimatickej zmeny, netreba ich už o tom presviedčať.

„Bojím sa, že už nebude lyžovačka.“ – „Je to očividné, máme obdobie sucha alebo obdobie dažďov, za mojich mladých čias to tak nebolo.“ – „Prírodné živly, aké tu neboli – tornáda.“ – „Pred 5 rokmi sme mali studňu plnú vody, dnes je voda hlboko-hlboko...“ – „Raz je sucho, všetko uschne, potom je toľko dažďa, že všetko popuká či pohnije.“

Príčiny klimatických zmien:

- Veľké firmy – kontrola a vymáhanie dodržiavania pravidiel od firiem nie je dostatočné
- Rýchlo sa rozvíjajúce krajiny Ázie, najmä Čína – sprevádzané zdôraznením bezvýznamnosti snahy EÚ
- Nadmerný konzum – kritika je smerovaná buď do anonymných radov ľudí, alebo do najbohatšej časti ľudstva, do ktorej respondenti sami seba nerátajú
- Pasivita zodpovedných – slabý leadership

2. NAŠE POCITY ZO ZMENY KLÍMY: OBAVA, MIESTAMI BEZMOCNOSŤ

Spektrum pocitov z vnímanej zmeny klímy nie je veľmi široké. Najčastejšie ide o rôznu intenzitu jednej emócie na škále od „zneistenia“ cez „obavy“ po „strach“. Pojem „obavy“ zaznieval pritom zo všetkých najčastejšie. Druhou najčastejšou emóciou je bezmocnosť a ruka v ruke s ňou sklamanie, beznádej a hnev. Tieto pocity sa niekedy spájajú s nedôverou v to, že sa hľadajú skutočné a efektívne riešenia.

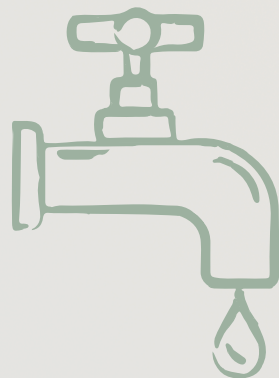

Očakávania, ako to bude o 20 rokov

Ak v súčasnosti pozorujú ľudia čoraz väčšie sucho, najhoršie predstavy o stave planéty o 20 rokov sa spájajú práve s nedostatkom vody – ak nie bezprostredným pre Slovensko, tak v podobe obavy z migrácie más ľudí zo suchom postihnutých krajín (najmä u mladších respondentov).

„Obavy ako to všetko bude.“ – „Beznádej: že opatrenia sú neúčinné a hnev na nezodpovedných ľudí.“ – „Aj radosť: keď viem, že sa o to ľudia zaujímajú.“

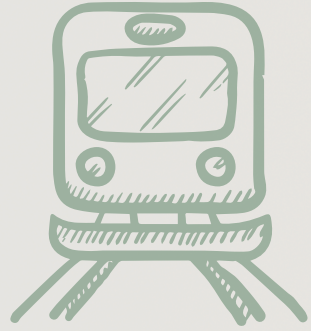

Vedecký pokrok prinesie zvrat

- Mierny optimizmus vyplýva u niektorých účastníkov z viery vo vedu.

Téma prognózy stavu planéty účastníkov diskusií zaujala. V horizonte 20 rokov je viac uveriteľná hrozba výrazného zhoršenia než vízia úplnej katastrofy. Najviac uveriteľné a najviac mobilizačné je ohrozenie nedostatkom vody.

3. DOPYT PO RIEŠENIACH

Požiadavka výraznej „ochrany prírody“ bola medzi diskutujúcimi bežná a vo všetkých sociálnych skupinách. Prioritnými oblasťami, v ktorých by podľa účastníkov malo Slovensko chrániť životné prostredie, sú:

1. naše prírodné zdroje – lesy, lúky, orná pôda, ovzdušie, viac zelene a prednostne voda – jej ochrana a zadržiavanie,

„Zastaviť nadmernú ťažbu lesov – boli prípady, keď sa vyrúbali lesy a dediny boli spláchnuté záplavou.“
– „Stavebné povolenia vydávajú tam, kde sa nikdy nestavalo: na pastvinách, pod lesom, tým sa odlesňuje...“

Čo požadujeme: zrozumiteľné pravidlá, sankcie aj motivácie

Diskutujúci vo veľkej zhode vyžadovali:

- zrozumiteľné pravidlá, platné pre všetkých (prednostne aj pre veľkých znečisťovateľov),
- účinnú kontrolu znečisťovateľov,
- viac motivácie k zodpovednému správaniu – osvetou aj finančnými stimulmi.

„Podpora štátu pre obyčajných občanov – nielen finančné prostriedky, ale všetky možné podporné gestá.“

2. ekologizácia dopravy: prednostne kvalitná a dostupná verejná doprava,

„Lacnejšia hromadná doprava – keď dnes idú autom dvaja, je to lacnejšie ako MHD.“ – „Ale verejná doprava fungovala, len ľudia začali byť pohodlní, začali chodiť autom, tak sa hromadná doprava rušila a je drahšia.“ – „Mala by sa obmedziť letecká doprava, ale to sa asi neudeje.“

3. produkcia a nakladanie s odpadmi: recyklácia, triedenie, ale aj kritika nadmerného konzumu,

„Menej plastov, ktoré sa dlho rozkladajú.“ – „Každá rodina môže začať – separovať a menej konzumovať oblečenie a podobné produkty.“

4. regulácie a sankcie, najmä pre veľký priemysel.

„Slovensko je taká malá krajina, že klímu na Zemi nezmeníme, ale aj my vieme zmierniť vypúšťanie z veľkých fabriek do vzduchu a do vody – ťažký priemysel a chemický priemysel.“

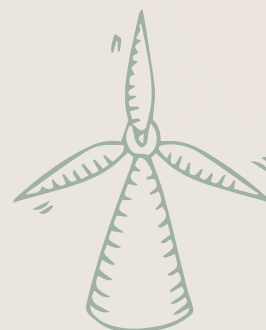

4. NEDÔVERA A KRITIKA VOČI ROZHODOVATEĽOM, SPOCHYBŇOVANIE OPATRENÍ

Vysoká miera nedôvery v slovenskej spoločnosti a polarizácia verejnej diskusie sa prejavila aj v kritických názoroch na konanie rozhodovateľov (politikov, štátu, firiem, EÚ) v oblasti ochrany prírody a klímy, nedostatku opatrení, ich zmysluplnosti, či dokonca úprimnosti ich zámerov.

Dôvodom pochybností o účinnosti a funkčnosti prijímaných opatrení boli:

- opatrenia prijíma a realizuje len malá časť planéty (a priori sa má za to, že je to len Európa),
- pokrytectvo: aj Európa benefituje z materiálov a tovaru vyrábaných nešetrne k planéte v treťom svete; elektrina do elektromobilov sa vyrába aj v dymiacich elektrárňach...,
- nereálnosť časových horizontov, stanovených najmä zo strany EÚ.

"Veľa rečí a „skutek utek.“ – „Aby sa prestalo len hovoriť, aby sa už niečo robilo.“ – „Zmysluplne, nie tak, ako je to s tými slamkami, keď mám papierovú slamku, ale plastový vrchnák...“

„Je to v plienkach, ani dojazd nie je, ako by mal byť.“ – „Tá elektrina sa tiež musí z niečoho vyrobiť a na výrobu toho elektromobilu treba veľa surovín.“ – „V zime batérie nefungujú, malo by sa to používať ako dočasná alternatíva, ale postupne by sa malo prechádzať na vodíkový pohon.“

Príklad pochybností: Skepsa ohľadom elektromobility

Diskusie na tému elektromobility potvrdili, že táto je predmetom intenzívnej pozornosti a záujmu verejnosti, pričom v zrealizovaných skupinách odznelo omnoho viac kritiky nedostatkov ako vyzdvihovania predností elektroáut. Ich spochybňovanie implicitne vyplýva aj z odporu k blížiacemu sa zákazu spaľovacích motorov, zapadajúcemu do rámca kritiky EÚ, ako aj z množstva kritických informácií a názorov vo verejnom priestore.

5. NEDOSTATOK ZROZUMITEĽNÝCH INFORMÁCIÍ

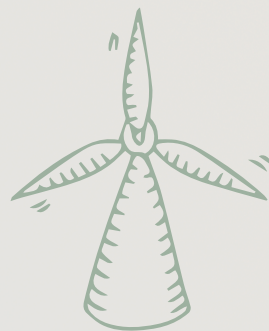
Diskusie preukázali, že verejnú mienku a diskusiu o ochrane klímy poznačuje výrazný nedostatok aktuálnych faktických informácií, spracovaných v zrozumiteľnej forme, a z neho vyplývajúci nízky stav vedomia a poznatkov ľudí tak o príčinách, súvislostiach a dosahoch zmien klímy, ako aj o prínosoch zelenej transformácie v rôznych oblastiach života ľudí a spoločnosti.

Nízky stav poznatkov sa prejavil napríklad pri:

- prevažnej neznalosti prijatej Zelenej dohody EÚ,
- povrchnom a minimálnom poznaní cieľa a konceptu uhlíkovej neutrality,

„Niečo ohľadom jadrovej energie“ – „Netuším.“ – „Nie je to uhlíková stopa?“

- nevedomosti o množstve konkrétnych riešení zelenej transformácie a ich prínosoch pre ľudí aj spoločnosť.

Dôsledky

Narábanie s pojmami, ktoré sú väčšine verejnosti neznáme, znižuje záujem o komunikovaný obsah. Navyše takýto „newspeak“ odcudzuje publiku aj prezentátora. Nedostatok aktuálnych zrozumiteľných informácií zvyšuje riziko, že verejná diskusia a mienka je určovaná rôznymi zastaranými, dnes už neaktuálnymi faktami, alebo účelovými polopravdami a mýtmi.

Ako príklad možno uviesť aj nedávnym kvantitatívnym výskumom zistená nevedomosť slovenskej verejnosti o radikálnom poklese cien obnoviteľných energií v ostatnom desaťročí.

6. ROZHODUJÚCI FAKTOR: FINANČNÁ DOSTUPNOSŤ

Zhoda medzi diskutujúcimi panovala v názore, že bežní ľudia, slovenské domácnosti by nemali byť hlavnými nositeľmi nákladov zelenej transformácie. Jednomyseľnú a jednoznačnú podporu prechodu na obnoviteľné zdroje energie, energetické úspory, zelené technológie a iné ekologické riešenia sprevádzala veľmi častá kritika nefunkčnosti alebo nedostatočnosti schém štátnej finančnej podpory, teda ich finančná náročnosť, veľmi často kolidujúca s ekonomickými možnosťami bežnej slovenskej domácnosti.

Diskutujúci očakávajú v tomto smere funkčnú, efektívnu podporu zo strany štátu.

Skúsenosť s ťažkou dostupnosťou alebo nesystémovosťou a nefunkčnosťou takejto dotácie nijako neupevňuje dôveru ľudí v to, že štátu skutočne na záchrane planéty záleží.

„Štát podporuje dotáciami zmenu kúrenia. Ale je z toho fraška ...“ – „Za 10 minút bolo po celom balíku, bežný človek sa k tomu nedostal.“ – „Mám prípravu na fotovoltiku, ale mne sa to nevyplatí – som sama. Návratnosť je 15 rokov.“ – „Každý by si dal tepelné čerpadlo či fotovoltické panely, ale tie peniaze sú z riše snov.“

„Firmy si nižšie zisky v prípade vyšších daní premietnu do cien.“ – „V prípade štátu sú to buď naše dane, alebo v prípade pôžičky dane našich detí, a v prípade nových peňazí to zaplatíme v cenách pri inflácii.“

Pri ďalších úvahách o potenciálnych „platiteľoch“ sa vo viacerých skupinách postupne objavila myšlienka na cyklus zvýšených nákladov, ktorý končí pri konečnom spotrebiteľovi.

Alebo to aj tak skončí na pleciah ľudí?

Kto má podľa diskutujúcich zaplatiť zelenú transformáciu?

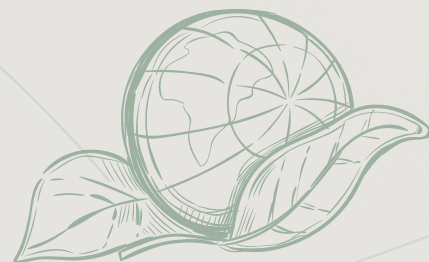
1. EÚ,
2. štát,
3. veľké firmy, znečisťovatelia.

7. NA ČO APELOVAŤ A AKO: „BUDÚCNOSŤ NAŠICH DETÍ, ZDRAVÝ ŽIVOT A NAŠU PRÍRODU SI PRED DOPADMI KLIMATICKEJ KRÍZY OCHRÁNIME.“

Ako najsilnejšie motívy pre ochranu klímy a ekologický spôsob života so silným emocionálnym nábojom sa v diskusiách ukázal náš záväzok voči budúcim generáciám, teda odhodlanie zachovať čisté, zdravé životné prostredie pre budúcnosť našich detí, rovnako pre náš dnešný zdravý život a takisto vôľa po zachovaní čistej prírody v našom okolí - lesov a lúk, kam chodíme na huby, na chalupy, či na bicyklovanie alebo turistiku.

“*„Aby naše deti mali krásny život, čerstvý vzduch.“ – „Pre budúce generácie, aby sa dalo vôbec niekde žiť.“ – „Zdravie – alergie, nikdy ich nebolo toľko.“ – „Vo vzduchu je veľa mikročastíc, ktoré vdychujeme.“*

Nádej, ale najmä riešenia a ich prínosy

Testovanie reakcií diskutujúcich na rôzne scenáre vývoja a možné dôsledky zmeny klímy a rozdielne prístupy spoločnosti k nej preukázalo, že:

- alarmistický tón a obsah pre efektívnu klimatickú komunikáciu nestačí, ak v komunikácii neprevažuje pozitívna vízia; dôraz na existenciu riešení a ich prínosov, nemá potenciál viesť k trvácnej zmene prístupu ľudí,
- k dôveryhodnosti a presvedčivosti apelov prispieva uvádzanie konkrétnych faktov, napr. v podobe štatistických údajov o dôsledkoch klimatických zmien,
- ako oslovujúce pôsobia odkazy a obrazy, prinášajúce emóciu nádeje, popisujúce pozitívnu víziu a prínosy klimatických politík pre krajinu a ľudí ako odmenu za rýchlu a dôraznú akciu,

“*„Predstavte si, že ubudne detí s astmou aj seniorov s rakovinou pľúc. Predstavte si, že budeme mať dostupnú a kvalitnú ekologickú dopravu, ktorá nám nebude hučať za oknami. ... že budeme jesť kvalitnejšie a zdravšie potraviny vypestované šetrne a blízko.“*

7. NA ČO APELOVAŤ A AKO: „BUDÚCNOSŤ NAŠICH DETÍ, ZDRAVÝ ŽIVOT A NAŠU PRÍRODU SI PRED DOPADMI KLIMATICKEJ KRÍZY OCHRÁNIME.“

„...Slovensko vie obstáť v takej výzve, ako je klimatická zmena. Máme dva svoje silné piliere. Národný poklad: naše lesy, rieky, lúky a úrodné polia. A pracovitých a šikovných ľudí, ktorí vedia hľadať spôsoby, ako sa popasovať s veľkými výzvami.“

Vzhľadom na dominanciu negatívnych informácií o zmenách klímy vo verejnej diskusii, sa ako optimálny, k pozitívnej zmene prístupu ľudí vedúci prístup javí dôraz na prezentáciu alternatívnej, pozitívnej vízie Slovenska, ktoré si vlastnou snahou a aktivitou uchráni zdravé, čisté prírodné prostredie pred ničivými dopadmi klimatických zmien, pre naše deti do budúcnosti, ale aj pre náš dnešný zdravší život, a to v spojení s popisom konkrétnych prínosov ekologických opatrení pre každodenný život ľudí.

7 HLAVNÝCH ZÁVEROV:

1. Zmeny klímy nie sú pre slovenskú verejnosť „mediálnym“ pojmom, ale reálne zažívanou skúsenosťou – zmenou ročných období, výkyvmi počasia, suchami a pod. Spochybňovanie klimatických zmien sa už „nenosí“.
2. Najčastejšou emóciou, spájanou so zmenami klímy a znečistením životného prostredia, je obava kombinovaná s bezmocnosťou.
3. Verejnosť vyžaduje aj rózne opatrenia na ochranu klímy a životného prostredia – na ochranu prírodných zdrojov, prednostne vody, v ekologizácii dopravy, aj sankcie pre znečisťovateľov.
4. Vysoká miera nedôvery a polarizácie v spoločnosti sa prejavila aj v kritických názoroch na konanie rozhodovateľov v oblasti ochrany prírody a klímy, nedostatku opatrení, ich zmysluplnosti, či dokonca úprimnosti ich zámerov.
5. Verejnú diskusiu o ochrane klímy poznačuje nedostatok faktických informácií, spracovaných v zrozumiteľnej forme, a z neho vyplývajúci nízky stav povedomia o príčinách a dosahoch zmien klímy, ako aj o prínosoch zelenej transformácie v rôznych oblastiach.
6. Jasnú podporu prechodu na obnoviteľné zdroje energie, energetické úspory, zelené technológie a iné ekologické riešenia sprevádzala častá kritika nedostatočnosti štátnej finančnej podpory, ich finančná náročnosť, často kolidujúca s ekonomickými možnosťami slovenských domácností.
7. Vzhľadom na dominanciu negatívnych informácií o zmenách klímy vo verejnej diskusii, sa ako optimálny, k pozitívnej zmene prístupu ľudí vedúci prístup javí dôraz na prezentáciu alternatívnej, pozitívnej vízie Slovenska, ktoré si vlastnou snahou a aktivitou uchráni zdravé, čisté prírodné prostredie pred ničivými dopadmi klimatických zmien, pre naše deti do budúcnosti, ale aj pre náš dnešný zdravší život, a to v spojení s popisom konkrétnych prínosov ekologických opatrení pre každodenný život ľudí.